

FYLGIRIT MEÐ ÆTTARPÓSTINUM

OKT. 1996

Tvær ræður frá ættarmóti 1995. Sú fyrri var flutt á Ættarflöt í Skógargerði að kvöldi laugardags 22. 7., hin síðari í Valaskjálfi á Egilsstöðum kvöldið eftir.

Hallgrímur Helgason

Ræða á ættarmóti Skógargerðisættar 1955

(Hljóðrituð eftir minni)

Góðir gestir. Mikið megið þið nú vera ánægð með ykkur að vera af þessari góðu ætt.

Ég held bara að þetta sé með betri ættarmótum sem ég hef farið á í sumar en þetta mun vera það fjórtánda í röðinni í ár. Og mér finnst líka eins og ég eigi best heima hér. Þetta er mín ætt. Ég sé það þegar ég lít herna yfir hópinn, ég sé þennan fallega heildstæða ættarsvip. Skógargerðissvipinn sem einhver var reyndar herna áðan að líkja við „veðurbarið sauðfé undan hörðum vetri“. En hvað um það, þetta er okkar svipur og við skulum vera stolt af honum. Við erum öll ...

Hey! Hver er þetta! Þú þarna! Þú ert ekkert af okkar ætt! Hvað er þessi maður að gera hér? Kannast einhver við þennan þarna, þennan með gleraugun þarna ... ja, er þetta ekki einhver Dalasvipur? Svona kallar sko ... boðflennur á Ættarmóti, er það ekki botninn á öllu? Ekki það ... maður getur kannski skilið að hann vilji teljast til okkar góðu ættar, en ...

Nei, nei, þetta er örugglega bara einhver af Makaflötinni ... Hérna komum við einmitt að vandanum við góðar ættir, en það eru makarnir. Við neyðumst alltaf annað slagið til að taka inn í ættina einhverja bölvaða ættlera, fólk úr öðrum ættum, eitthvað ókunnugt lið með einhvern allt annan svip sem spillir svo okkar Skógargerðissvip.

Það er eru kannski ekki margar lausnir á þessu vandamáli, aðrar en sú að fólk vandi makavalið. Góðu gestir, ég vil ítreka það við ykkur hér einn ganginn enn: Hugið um heildarhag fjölskyldunnar þegar þið veljið ykkur maka til að geta með afkomendur. Til þess að ættarsvipurinn haldist sem ómengaðastur er nauðsynlegt að makinn sé nánast ættlaus og sviplaus. Ég er hér að tala um ... helst munaðarlaust fólk, fólk sem hefur verið ættleitt, tökubörn, fólk sem hefur misst ættingja sína í eldi og komist eitt undan, eða jafnvel ganga alla leið og finna sér svokallaðar meðgöngumæður. Umfram allt: veljið ykkur ekki – og nú er ég að tala til unga fólksins – ekki velja ykkur fólk af öðrum stórum og sterkum ættum. Ekki Thoroddsen, Stephensen eða Hafstein. Þrátt fyrir að forystumenn ættarinnar hafi margítrekað varað við þessari hættu á liðnum ættarmótum hefur því miður brunnið við að fólk hafi ekki hlýtt þeim tilmælum. Fólk hefur jafnvel verið að mægjast við Thorsara og Schramsætt ... og við sjáum nú afleiðingarnar af því ...

Nei, við höldum ættinni sterkri og svipnum hreinum. Ég minni á slagorðið: „Vöndum makaval! Viðhöldum ættarsvip!“

Það besta væri auðvitað að fólk héldi sig hreinlega innan ættarinnar í makavali. Ég segi við ykkur unga fólk! Hugið um ættarhag! Leitið ekki langt yfir skammt! Hver veit nema hér inni leynist einhver, piltur eða stúlka sem ...

Nóttin er ung og ættin er stór, eins og þar segir.

Sem kunnugt er getur það reynst kúnstugt að standa í makavali. Það þekki ég af eigin reynslu. Einkum er erfitt að stunda það í Reykjavík, þar sem öll meðvitund og þekking á ættum fer mjög þverrandi. Sé maður staddur á bar og

gefur sig á tal við unga dömu sem manni líst vel á er fyrsta spurningin að sjálfsögðu:

„Og hverra manna ert þú, vina?“

Þá svarar hún kannski: „Manna? Ja, ég er ekki á föstu ef þú heldur það.

„Nei, ég á nú frekar við hverjir þínir forfeður eru?“

„Jaaaá, þannig. Ja, sko, afi, hann vinnur í Fríhöfninni og pabbi er með Vídeóleigu í Garðabæ og við höfum bara alltaf verið þar.“

„Jájá. Þú ert sem sagt að segja mér að þú sért ættuð úr Fríhöfninni?“

„Ha?“

„Nei, ég er nú bara að grínast. Ég á við hvaðan af landinu þú sért ættuð. Að vestan, norðan eða austan ...“

„Jaaaá, þannig. Ja, sko, við eigum sko sumarbústað og höfum verið mjög mikið þar, þannig að mér finnst ég vera dálítið mikið þaðan sko.“

„Jæja þá. Og hvar er þessi sumarbústaður?“

Æ, þú veist, þarna rétt hjá Vestmannaeyjum og þar.“

Þannig er nútíminn. Ættarvitund fer þverrandi. En ímyndum okkur svipað samtal fyrr á öldinni, í túnfæti hér á Héraði. Þá var öldin önnur og fólk öllu með vitaðra um ættir sínar. Ungur bóndasonur gefur sig á tal við stúlku og spyr sömu spurningar:

„Og hverra manna ert þú, góða mín?“

„Ég er nú hér ofan af Jökuldal. Ég er dóttir hans Hallkels á Beitingsstöðum. Við erum þrettán systkinin og er ég níunda í röðinni, næst elst af okkur systrunum. Og það er nú eins og það er.“

„Og ertu þá hreinræktaður Jökuldælingur?“

„Svo segir karl faðir minn, en kerling móðir mín vill meina að það sé leggur í okkur onaf Möðrudal. Þó er það óvíst. Og það er nú eins og það er.“

„Það má ekki bjóða ungfrúnni að ganga með mér hér uppí heiðina. Faðir minn bað mig um að líta eftir skjáturæfli sem festi sig í dýi þar framfrá.“

„Hananú. Ég ætti víst annað eftir. Það hefur aldrei þótt vita á gott að við Jökuldælingar mægðumst við Héraðsmenn. Það vita nú allir. Og það er nú eins og það er.

Það hefur mikið blóð runnið til grafar síðan þetta var. Ekki einungis er ættarvitund á undanhaldi heldur verður einnig sífellt erfiðara að henda reiður á ættum. Tengslin eru orðin svo flókin. Öll þessi lausung sem hlaupin er í þjóðlífið gerir ættfræðingum sífellt erfiðara fyrir. Fólk er að skilja og skilja aftur, eignast börn úti bæ og ættleiða önnur. Og þetta virðist ágerast fremur en hitt. Ímyndum okkur öll þau vandamál sem ættfræðingar þurfa að glíma við eftir hundrað ár, árið 2095? Eins og þetta dæmi hér:

Stúlka ein er ættleidd, en hefur samband við líffræðilega foreldra sína. Fósturforeldrarnir eru skilin. Fósturmamman er gift aftur og þau eiga eina stelpu og stúlkan hefur samband við afa og ömmu hennar. Fósturpabbinn á fjögur börn með þremur konum. Hún reynir að hafa samband við afa og ömmur þeirra. Líffræðilegu foreldrarnir eru líka skilin. Móðirin býr í Danmörku og á þar eina dóttur. Stúlkan er stundum hjá þeim á sumrin og hefur samband við „afa og ömmu á Sjálandi“. Maður móðurinnar, Præben, gaf á sínum tíma sæði í danskan banka sem notað var hér á landi. Stúlkunni telst til að hann eigi hér 42 börn og reynir af fremsta megni að hafa samband við þau og ömmur þeirra og afa, enda „líft eg eiginlega á þau sem systkini mín“. Líffræðilegur faðir hennar er ættleiddur eins og hún, á bæði líffræðilega foreldra og fósturforeldra og þrjú börn með núverandi konu sinni. Stúlkunni telst til að hún eigi í raun 53 sett af öfum og ömmum.

„Þannig að í rauninni er ég ógeðslega ættuð,“ klykkir hún út.

En snúum okkur aftur að ættarsvipnum. Hvernig er hann þessi svipur? Hvernig er Skógargerðissvipurinn?“ Jú, hann er dálítið aulalegur, allt að því rollulegur – eins og fram hefur komið – en þó hreinleitur. Augu skásett, kinnbein há og hárvöxtur með afbrigðum, munnur ætíð hálfopinn, líkt og

munni þeri ætli að fara að segja eitthvað, sem hann gerir þó ekki. Hann ætlar nefnilega bara að fara að segja „Jaa, ég veit það nú ekki ...“ og því kemur út á eitt hvort hann lætur verða af því eða ekki

Og upplagið ... Ja, þetta eru svona rólyndir búmenn, haggast lítið, en geta þó orðið kátir. Miklir söngmenn. Í okkar ætt kunna allir að syngja, þ.e.a.s. allir nema ég, Gunni bróðir og Ási bróðir. En þar er eingöngu við óvandað makaval að sakast.

En til þess að þið vitið nú örugglega hvert þið eigið að stefna í ykkar barneignum þá ætlum við að velja hér í kvöld „Líkasta mann ættarinnar ‘95“. Þetta er náttúrlega ÆttarMÓT. Og þá verður að keppa í einhverju. Hér fyrr í dag fór fram myndataka uppvið ættargrafreitinn og myndirnar voru að koma úr framköllun. Þær voru síðan skannaðar inn á tölvu og með aðstoð nýs forrits höfum við nú reiknað út hvaða andlit sver sig best í ættina. Úrslitin eru kunn. Við skulum fá einhverjar góðar til að tilkynna úrslitin, sætustu stelpur ættarinnar, það eru engar líkur á því að þær hreppi titilinn, það eru allir svo ljótir í þessari ætt.

Vinningshafinn er semsagt Jón Skúli Indriðason og hlýtur hann titilinn „Líkasti maður ættarinnar ‘95“. Verðlaunin eru ferð á alþjóðlegt ættarmót í Groningen í Hollandi sem haldið verður á næsta ári. Eitt skilyrði fylgir þó þessum titli. Vinningshafinn verður að gefa sæði til frystingar sem pipar-meyjar ættarinnar geta síðan gengið í.

Og við ætlum ekki að láta staðar numið. Við þurfum líka að verðlauna „Ættlausasta maka ættarinnar ‘95“. Þar hefur orðið fyrir valinu Björk Jakobsdóttir, maki Gunnars Helgasonar, Hallgrímssonar, Helgasonar í Skógargærði. Fyrir utan að vera ættuð úr Hafnarfirði eru þær ættir fámennar og fremur litlausar. Ég ætla að biðja eiginmann hennar að koma hér upp og veita viðtöku ávísun að upphæð 500.000 krónur til styrktar áframhaldandi barneignum. Þetta eru peningar úr Viðhaldssjóði ættarinnar.

Svo þakka eg fyrir mig.

Af ættareinkennum

Veislustjóri. Ágæta Skógargerðisætt og hennar tengdafólk!

Ég vil byrja á því að þakka ykkur öllum fyrir þetta skemmtilega ættarmót og þá sérstaklega þeim sem báru hitann og þungann af undirbúningi og skipulagi. Indriði Gíslason á líka miklar þakkir skildar fyrir Skógargerðis-bókina sem er öndvegisrit og mikill fengur að henni.

Það má heyra á máli manna hér á mótinu að nú er kominn tími til að skilgreina hin ýmsu ættareinkenni og gera sér grein fyrir hvað það er sem gerir okkur öðruvísi en annað fólk; betri eða veri eftir atvikum. Hallgrímur Helgason skilgeindi í gær ættarsvipinn með líkingu af íslensku sauðkindinni. Var það vel við hæfi miðað við uppruna ættarinnar og er gott til þess að vita að menn skuli vera svo meðvitaðir um rætur sínar þrátt fyrir þéttbýlisbúsetu. Ég er mjög sátt við það að vera líkt við sauðkind. Og ef þol, þrautseigja og nægjusemi þessarar blessaðrar skepnu er runnið saman við svipmót okkar og persónuleika þá er það vel.

Ég ætla nú að víkja að öðrum þætti sem ef til vill getur líka talist til ættareinkennanna. Það er stundum verið að tala um og jafnvel finna að því að sumt fólk af ættinni sé seint til svars eða svari stundum alls ekki þegar á það er yrt. Að marggefnu tilefni langar mig til að benda á nokkur atriði sem hafa þarf í huga þegar verið er að ræða við fólk af þessari ætt eða spyrja það að einhverju.

Ef fyrirhugaður viðmælandi svarar alls ekki og virðist ekki heyra spurninguna eða tilmælin þá er tilgangslaust að endurtaka og tala hærra. Þarna er ekki heyrnardeyfu um að kenna. Þessi ætt heyrir ágætlega. Það fyrsta sem þarf að athuga í svona tilfellum er hvort viðmælandinn sé að lesa. Ef svo er

verður að fresta fyrirhuguðum viðræðum þangað til hann er búinn með bókina. Sé ekkert lesmál sjáanlegt í nánd er líklegt að orsakar viðbragðaleysisins sé að leita hjá fyrirspyrjandanum sjálfum af einhverjum eftirtöldum ástæðum:

1. Spurningin er illa hugsuð, illa orðuð eða illa fram sett nema allt þetta þrennt komi til. – Fyrirspyrjandanum ber þá að hugsa málið upp á nýtt, eða alveg frá grunni, sé það algerlega vanhugsað sem oft er. Hann verður einnig að vanda betur orðalag og framsetningu.
2. Spurningin er illa tímasett. Það er annaðhvort löngu búið að svara henni eða alls ekki tímabært. – Fyrirspyrjandi getur ekki ætlast til að endalaust sé hægt að vera að svara sömu spurningunni upp aftur og aftur eða gefa einhver merkingarlaus svör við einhverju sem ekkert liggur fyrir um á þeirri stundu.
3. Svar við spurningunni þarf að íhuga nánar. – Fyrirspyrjanda er þá vorkunnarlaust að bíða ögn eftir svarinu; í einhverja daga eða vikur.
4. Spurningin er ekki svara verð. Hún er rugl og vitleysa og fyrirspyrjanda hollast að láta hana niður falla.

Þetta eru allt fullgildar ástæður fyrir því að svör fást ekki.

Þegar svör eru á annað borð gefin þarf fyrirspyrjandi að kunna að ráða í þau, annars er hann jafnnær: „Nú“ og „jæja“ eru algeng svör. Fer merking þeirra eftir aðstæðum hverju sinni og ræðst af áherslum og tónfalli. „Nú“ og „jæja“ er líka oft það eina sem hægt er að leggja til málanna í ýmsum almennum umræðum. Mörgum er líka illa við að gefa svör eins og „já“ og „nei“. Enda eru svo afdráttarlaus svör oftast stórlega ofmetin og verða oftár en ekki innihalds- og merkingarlaus þegar á reynir.

Sé spurning, málaleitun eða staðhæfing fráleit eða út í hött geta svörin orðið til dæmis: „Þetta er speki“ sem merkir auðvitað andhverfu sína, auk þess sem í þessu svari liggur að andlegt atgervi málflytjanda er mjög dregið í

efa. „Það er nú sjálfsagt“ er svipaðrar merkingar og oft notað þegar umræðan er komin út fyrir öll skynsamleg mörk og ekkert er lengur sjálfsagt. „Ég ætla að biðja þig að vera ekki að spyrja mig að því“ er skýrt og skilmerkilegt svar en hin dýpri merking þess er, að nú sé svargefandanum stórlega misboðið og má þakka fyrir ef hann er ekki alvarlega móðgaður. – Þetta eru allt dæmi um neikvæð svör og þegar fólk fær þau þá er ráðlegast að fara ekki lengra út í þá sálma að sinni.

Jákvæð svör, það er að segja svör sem notuð eru í staðinn fyrir hið vafasama „já“, geta til dæmis verið: „Ætli það ekki“, „Það getur verið“, „Það er líklegt“, „Það lítur út fyrir það“. Þetta eru allt greinargóð svör og auðskilin og fela í sér samþykki án þess að nokkru sé lofað upp í ermina eða slegið endanlega föstu.

Algengt er að fólki af ættinni er lítið um það gefið að láta mikið uppi um fyrirætlanir sínar og framtíðaráætlanir. Ég verð að játa að þessi eiginleiki hefur mér stundum þótt dálítið bagalegur þegar mínir eigin afkomendur eiga í hlut. Það getur til dæmis komið sér vel að vita með nokkrum fyrirvara hvar heimilisfólkið ætlar að vista sig næsta vetur, hvort það kemur heim um jólin eða fer í vinnu næsta dag og svo framvegis. Svör við þess háttar eftirgrenslunum eru oft á þessa leið: „Það er nú það“, „Ég veit það sosum ekki“, „Það kemur í ljós á sínum tíma“. – En það er eins gott að hafa það hugfast að því harðar sem gengið er eftir svörum í svona tilfellum þeim mun óljósari verða þau.

Ég tel mig nú hafa sýnt fram á það með gildum rökum að það er vandalaust að fá fólk af ættinni til að svara og ræða svo til hvað sem er ef réttum aðferðum er beitt. Í þeim örfáu tilfellum þar sem enginn árangur næst, er þó engin ástæða til að vera að æsa sig upp út af því.

Það kemur hvort sem er allt í ljós á sínum tíma.